

РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЧНА ШКОЛА ВИВЧЕННЯ "НЕПМАНСЬКОЇ БУРЖУАЗІЇ" ТА "ЕКСПЛУАТАТОРСЬКИХ КЛАСІВ"

Наукова стаття присвячена дослідженню радянської історіографічної школи вивчення „непманської буржуазії” та „експлуататорських класів”. Теорія класової боротьби, яка була наріжним каменем марксистсько-ленінської методології дослідження соціально-економічних відносин у суспільстві, виявилася базовою парадигмою науково-історичних досліджень функціонування системи приватного підприємництва в Україні 20-х рр. Розглядається історіографія 30-80-х рр., де спостерігалася концептуальна наступність, тобто традиційне вивчення приватного соціально-економічного укладу у містах і селах, започатковане у 20-х рр. партійними установами та представниками марксистської школи суспільствознавців.

Ключові слова: класова боротьба, неп, буржуазія, клас, капіталісти, колективізація.

Теорія класової боротьби, яка була наріжним каменем марксистсько-ленінської методології дослідження соціально-економічних відносин у суспільстві, виявилася базовою парадигмою науково-історичних досліджень функціонування системи приватного підприємництва в Україні 20-х рр. Починаючи з другої половини 20-х рр. та особливо напередодні масової колективізації, визріваючи в працях Леніна, модернізуючись у політичних рішеннях партійних органів, канонізуючись у статтях та промовах Й. Сталіна, поняття класової боротьби трансформувалося в грабіжницьку політику розкуркулення, яка призвела до руйнівних економічних та соціально-психологічних наслідків.

Актуальність дослідження господарських форм приватного сільськогосподарського підприємництва українських селян у 20-х рр. ХХ ст. має наукове і прикладне значення. З'ясування підприємницького типу селянських господарств долає статичність та описовість їхнього цілком динамічного розвитку, а з другого боку, нейтралізує і фактично спростовує теоретичні можливості класово-формаційного аналізу соціально-економічних відносин.

Досягнення і недоліки радянської історіографії історії аграрних відносин та українського селянства 1921-1929 рр. в УСРР, з урахуванням суперечливих тлумачень соціально-економічного типу селянського господарства в науковій літературі є предметом науково-історичного дослідження даної статті.

20-м рокам, враховуючи принципи непу, притаманною була політика державного стримування приватного капіталу, економічного змагання трьох господарських секторів (державного, кооперативного і приватного), подолання та «витіснення» з реальних економічних відносин так званої «непманської буржуазії». В українському селі співіснували різні за економічним рівнем розвитку селянські господарства, поділ яких на «бідняків», «середняків» та «заможних» мав політико-економічний контекст: для партійних органів знаряддя «класового протистояння», а для податкових структур об'єкт стягнення фінансових повинностей. Боротьби «класів» у селах України не було, а навпаки існували організаційно-господарські

© Олянич Валентина Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії України Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

форми соціально-економічного партнерства: супряга, толока, оренда землі та реманенту, сімейно-шлюбна та родинна спорідненість, громадське самоврядування. Так звана «класова боротьба» не була соціальною проблемою. Позаяк між соціальними верствами села не існувало базового антагонізму, більшовицька теорія боротьби класів на шляху соціалістичного будівництва виконувала функцію ідеологічного зомбування суспільства, унеможливлення та упередження справжнього соціального вибуху українських селян, поділу селянського суспільства за давнім принципом римських імператорів – «поділяй і владарюй».

Для марксистської та ленінсько-сталінської політичної літератури 20–30-х рр., представлені працями більшовицьких вождів та ідеологічно заангажованих інтерпретаторів, що виконували конкретне соціальне замовлення, першочерговим завданням було теоретичне обґрунтування та прикладне висвітлення класової боротьби в радянському суспільстві. Наприклад, уже згадані книги Ю. Ларіна про соціально-класову диференціацію селянства та соціально-економічну структуру приватного підприємництва в СРСР та УСРР [1], які адаптували штучно вибудовані партійно-ідеологічні конструкції, мали притаманний войовничий вплив на освітні та наукові установи, набували ознак офіційної методології. Терміни «радянська буржуазія», «непманська буржуазія», «клас підприємців», «капіталісти», які використовував Ю. Ларін, ставали теоретичними категоріями для пропагандистської літератури 20-х рр. Дивно виглядали політичні гасла про союз робітничого класу та селянства, до якого він закликав, з протиставленням окремих груп села міському пролетаріатові.

На ідеологічних принципах соціального протистояння були написані книги П. Будаєва про діяльність галузевих профспілок на підприємствах приватної промисловості [2], І.С. Кондурушкіна про судові репресії проти приватних підприємців [3], А. Лісса про об'єднання найманих робітників на приватних підприємствах [4], І. Мінгуліна про соціально-економічні форми розвитку приватного капіталу [5], А. Алуфа про становище робітничого класу в СРСР 1921–1925 рр. [6], С.Л. Фрідмана про роль і місце приватного капіталу на грошовому ринку 20-х рр. [7] та інші. Теоретична одноманітність, класово-формаційний підхід до оцінки соціально-економічних відносин, політологічна термінологія марксистського спрямування, агітаційно-пропагандистська фразеологія були характерними ознаками згаданих праць, хоча вони вирізнялися широкою інформаційно-фактологічною базою, запозиченою з різних джерел, тому не втратили пізнавального значення. Агітаційний зміст і стиль мали роботи про соціальну функцію профспілок на приватних підприємствах, а також пафос прикладної конфліктології. Економічні ознаки приватно-підприємницького сектора висвітлювали значно вичерпніше в конкретних дослідженнях. Якщо монографія відомого у 20-х рр. економіста і статиста С.Г. Струмліна мала виразні риси ідеологічного впливу [8], то згадана книга С.Л. Фрідмана і ґрунтовне дослідження Л.М. Юровського з питань грошової політики в СРСР [9] стосувалися специфічної галузі – банківської системи і лихварського бізнесу.

Дискусії відбувалися навіть між представниками партійної еліти та ученими марксистського спрямування. Так, на книгу Є.О. Преображенського [10] про теоретичні проблеми радянської економіки з'явилася відповідь М.І. Бухаріна [11], а предметом обговорення були фінансово-економічні джерела «соціалістичного нагромадження», взаємини сільськогосподарського та промислового виробництв. Обое висловлювали спільну позицію щодо необхідності мобілізації коштів для розвитку соціалістичної промисловості, хоча вирізнялися методами досягнення цього завдання, але приватне підприємство і відповідна галузь не були для них пріоритетними напрямками.

Ідея «витіснення» та остаточного подолання приватного сектора завершилася спочатку згоранням непу, а згодом була реалізована протягом першої половини 30-х рр. шляхом колективізації сільського господарства, заборони приватної торгівлі, обмеження та кооперування кустарно-ремісничої промисловості.

Наслідки такої політики знайшли відображення в книгах, які вийшли на початку 30-х рр. [12]

Науково-історичні дослідження проблем соціально-економічного розвитку радянського села 20-х рр. почали з'являтися у 50-х рр., набуваючи активізації протягом наступних років. Особливості переходу до непу в УСРР досліджував Г.К. Кононенко, кандидатська дисертація якого була захищена у 1950 р. [13] Аналогічна тема стала предметом дисертаційного дослідження А.Д. Залевського, виконаного у 1959 р. [14], а п'ятьма роками раніше побачила світ одна з перших монографій Е.Б. Генкіної [15]. Згадані автори ідеалізували заміну продрозкладки на продподаток, акцентували увагу на економічних підвалинах відбудови сільського господарства, стратегічних можливостях нового курсу. Теоретична схема висвітлення приватного сектора економіки була збережена, тому траплялися розділи про боротьбу з непманами.

Необхідно виділити дві монографії, авторами яких були початківці історик-аграрник В.П. Данилов [16] та український дослідник історії аграрної економіки В.В. Бондаренко [17]. Фактично вони з'ясовували матеріально-технічні передумови колективізації та мотивацію заходів організаційно-господарського зміцнення колгоспного ладу. Концептуальні автори не виходили за межі офіційної методології – партійних настанов та марксистсько-ленінської теорії суспільного розвитку, але за абстрактними відсотками про народне господарство з'явилися абсолютні показники, заборонена раніше статистика, хоча теза про переваги колективного (державного) сектора над приватним була для них основною. Не стала винятком і книга П.П. Гудзенка про «боротьбу за соціалістичну націоналізацію промисловості», тобто про одержавлення великих та дрібних промислових підприємств, про боротьбу з приватним капіталом, яка також вийшла у 50-х рр. [18]. Так звана «хрущовська відлига» не змінила методологічних пріоритетів висвітлення непівської проблематики, а марксистська парадигма радянської історіографії залишалася непорушною.

Історіографічний дискурс 60–80-х рр. в СРСР, а також в УРСР вирізнявся не лише стабільністю монометодології історичних досліджень, але й появою певних тематичних пріоритетів, однак в межах регламентованих теоретичних схем і навіть догм. Сучасні дослідники радянської історіографії вважають, що наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. відбулася криза історичної науки [19]. Для радянської історіографії пріоритетним виявився, на думку аналітиків, проблемний підхід, меншою мірою персоніфікований, але «...історики перебували в однаково залежному становищі від ідеологічних реалій, офіційної концепції вітчизняної і світової історії, від пануючих у науці відносин, директив правлячих верхів» [20]. Проблемно-тематичне розмаїття загалом віддзеркалювало уніфікований розвиток суспільної думки.

Перші історіографічні розвідки з історії непу, тобто з'ясування рівня вивчення соціально-економічної проблематики 20-х рр., почали з'являтися на початку 60-х рр. [21], але вони продовжували виходити у 70-х та 80-х рр. Зокрема, В.П. Дмитренко підсумував стан наукових досліджень непівської проблематики у 60-х рр. [22], тобто спостерігалася певна послідовність. Необхідно назвати ґрунтовне аналітичне дослідження Н.К. Фігуровської, яке стосувалося розвитку аграрної теорії в СРСР [23]. Дослідниця приділила значну увагу тим концепціям, які обґрунтовували перевагу колективного господарства над приватним, названим дрібнотоварним. Вона дала розгорнутий коментар дискусій, які точилися в наукових установах 20-х рр. за участі партноменклатурників та економістів-теоретиків, особливо про перспективи розвитку дрібнотоварного виробництва.

Для 60-х рр. характерна поява перших узагальнюючих колективних монографій з історії селянства та робітничого класу [24], а також про розвиток народного господарства [25] та соціалістичну перебудову сільського господарства в УРСР [26]. Вони були написані за участі відомих тоді українських істориків та економістів І.І. Коломійця, І.Х. Ганжі, І.О. Гуржія, Г.Д. Діденка, Д.В. Вірника,

В.В. Бондаренка, М.А. Рубача, які репрезентували гуманітарну науку УРСР.

Історики України методологічно залежали від так званої вітчизняної науки, тобто всесоюзної, брали участь у спільних науково-теоретичних конференціях. Так, у червні 1964 р. відбулася всесоюзна наукова сесія в Києві на тему «В.І. Ленін та історична наука», до якої запросили 500 істориків, а в 1969 р. наукова рада «Історія історичної науки» провела конференцію: «Ленінська теоретична спадщина і розвиток української історіографії» [27]. Функціонально вони виконували завдання з уніфікації методології науково-історичних досліджень.

Відбувалася зміна деяких теоретичних акцентів в історіографії вивчення класів радянського суспільства. Для початку 60-х рр. не втратила актуальності історія класової боротьби у 20-х – 30-х рр., про що свідчили об'ємні монографії І.Я. Трифонова [28]. Їхні теоретичні положення, оцінки та висновки віддзеркалювали ідеологічні тлумачення теорії і практики класової боротьби початку 30-х рр. Починаючи з другої половини 70-х рр. войовнича термінологія класової боротьби була замінена науково-історичними дослідженнями соціально-класової структури радянського суспільства, але теоретико-методологічні та ідеологічні схеми висвітлення марксистського тлумачення класів було збережено.

Суспільствознавчі науки одержали чергове партійне замовлення – обґрунтування нової історичної спільноти – «радянський народ». Відбулася актуалізація теорії і практики походження класів та соціальних груп у СРСР. Історики повернулися до проблеми перехідного періоду від капіталізму до соціалізму, обґрунтовуючи суспільну необхідність становлення державної форми власності та ліквідації приватного сектора [29]. Пріоритетною стає тема соціальних відносин та соціальної структури. У 1979 р. вийшла ґрунтовна монографія В.П. Данилова, яка була його докторською дисертацією, про соціальні відносини у доколгоспному селі [30]. Дослідник використав архівні та статистичні джерела, показав форми землекористування, орендні відносини, соціально-класову диференціацію селянства, використовуючи теорію класової боротьби. Уникаючи дослідження організаційних форм селянського сільськогосподарського підприємництва, хоча докладно показав виробництво зерна та іншої продукції, Віктор Петрович зосереджувався на особливостях дрібнотоварного виробництва, тобто взяв на озброєння класово-формаційну модель суспільного розвитку. Фактологічний матеріал, викладений В.П. Даниловим у монографії, засвідчив прагнення ученого вичерпно розкрити проблему, яка мала системне висвітлення.

Поява колективної монографії з історії формування соціальної структури радянського суспільства 20–30-х рр., яка з'явилася у 1979 р. [31], справила конструктивний і методологічний вплив на дослідників соціальної історії. Авторами розділів були відомі вчені, які працювали в галузі міжвоєнного періоду, тобто 20–30-х рр. XX ст.: В.М. Селунська, В.З. Дробижев, Ю.С. Кукушкін, Г.М. Панфілова, Ю.О. Поляков, Н.Л. Роголіна, Л.Ф. Морозов, М.О. Вілцан, В.І. Погудін. Вони висвітлювали «...становлення і розвиток соціалістичної структури соціального ладу в СРСР», а також «...зміни соціально-класової структури радянського суспільства, його основних складових частин (робітничого класу, селянства, дрібної буржуазії міста, інтелігенції, непманської буржуазії, куркульства)» [32]. Завданням істориків було виявлення закономірностей переходу від «суспільства соціально розколотого до суспільства соціально єдиного». Хронологічно книга охоплює 1921–1937 рр., а принагідно до предмета нашого дослідження 1921–1929 рр. Два розділи колективної монографії «Зміни соціальної структури радянського доколгоспного села» та «Основні тенденції змін капіталістичних і дрібнобуржуазних верств міста» продемонстрували понятійно-категоріальний апарат радянської історіографії з цієї проблеми, ключовими визначеннями якого були: «соціальна диференціація селянства», «бідняцько-середняцькі верстви», «куркульство», «непманська буржуазія», «витіснення капіталістичних елементів», «дрібні товаровиробники». Націоналізація землі та відсутність приватної власності на землю створювали перешкоди для «зростання

сільської буржуазії» [33], а її обмеження загалом (найм робочої сили, оренда землі, кредити тощо) вважалося позитивним явищем, яке сприяло соціальній однорідності селянства. Оперуючи термінологією, яка з'явилася ще у 20-х рр., російські радянські історики зазначали, що «...куркулі, як капіталістичні підприємці в землеробстві, становили невід'ємну частину буржуазно-експлуататорських елементів, будучи пов'язаними з капіталістичним виробництвом, характером ведення господарства та способом отримання прибутку» [34]. Фактично радянські історики визнали заможні групи селянства підприємцями, а відкинувши класово-формаційну термінологію, слід говорити про важливий історіографічний факт.

Колективні та індивідуальні монографії, дисертації і статті, які виходили протягом 70–80-х рр., висвітлювали основні етапи боротьби з експлуататорськими класами в СРСР та УРСР 20–30-х рр. Так, у 1973 р. була захищена кандидатська дисертація про боротьбу профспілок з непманською буржуазією [35]. Дослідниця використовувала терміни «непманська буржуазія», «непманські підприємства», «капіталісти», «капіталістичні елементи», «капіталістичні підприємства», а також «підприємці», «діяльність підприємців» [36]. Історія подолання «капіталістичних елементів» в промисловості і торгівлі стала предметом дослідження монографії В.О. Архіпова та Л.Ф. Морозова, яка була написана згідно з діючою наприкінці 70-х рр. методологією [37].

На початку та протягом 80-х рр. марксистська теорія класової боротьби, котра була доповнена та «збагачена» практикою соціалістичного будівництва в СРСР, залишалася концептуальною базою для радянських дослідників соціальних відносин 20–30-х рр. Тема боротьби з «приватним капіталом» не втрачала пріоритетності, лише змінювалися хронологічні рамки або регіони [38]. Зокрема, в статті С.Г. Водотики, І.Д. Мазура селяни України 20-х рр. розподіляються на чотири «класові групи»: пролетарі, напівпролетарі, дрібні товаровиробники (середняки) та дрібні капіталісти (куркулі) [39]. Вони називали основні класоутворюючі ознаки: джерела існування, наймана робоча сила, тип економічних відносин. Аналізуючи інші ознаки та нормативно-правові акти радянської держави, використовували визначення «господарства промисловців самостійного типу (без експлуататорських прибутків) та промисловців-підприємців» [40]. Так чи інакше, але історики визнавали факт існування соціально-економічного укладу приватного підприємства в Україні періоду непу.

На таких концептуальних засадах були написані дисертаційні роботи С.Г. Водотики про класову структуру селянства 20-х рр. в УСРР [41], В.Ф. Кондрашова про діяльність профспілок сільськогосподарських робітників [42], у яких парадигма протистояння капіталістичних елементів та соціалістичних форм у сільському господарстві правила за методологію. Ліквідація «експлуататорських класів» стала темою монографії Ф.Г. Турченка, яка вийшла у 1987 р. [43] На теоретичних принципах боротьби класів була написана книга про соціалістичний уклад життя селянства [44].

Консервативність ідеологемі класової боротьби, яка набула функціональних ознак методології в історіографії висвітлення соціальних відносин, мала деструктивний вплив на об'єктивність науково-історичних досліджень. Історики, дотримуючись певної історіографічної традиції, продовжували використовувати політологічну термінологію 20-х рр. щодо приватних підприємств. Вона зустрічалася у статтях П.М. Денисовця про соціально-економічні перетворення в аграрному секторі економіки [45], О.І. Ганжі про експропріацію сільської буржуазії [46], О.Є. Кучера про «обмеження та витіснення непманської буржуазії» з промисловості і торгівлі [47], О.В. Гонтара про історіографію радянсько-господарського будівництва в УРСР 20–30-х рр. [48], опублікованих у 1987 р.

Радянська влада обмежувала діяльність приватних підприємств, здійснюючи відповідну економічно-фінансову політику, але висвітлення соціальних відносин в українському селі через теорію класової боротьби було упередженим, позаяк

між селянами не було протистояння, тобто не існувало суперечностей, які б призводили до сутичок, крім побутового з'ясування межових суперечок за землю. Так звана класова боротьба між селянством і пролетаріатом була пропагандистською ідеологією, спрямованою проти підприємливих селян, які не сприймали ідей колективізації сільського господарства, розвивали власне господарство. Висвітлюючи соціально-економічні відносини в контексті теорії класової боротьби, радянська історична наука виконувала соціальне замовлення партійних органів, але використаний істориками фактичний матеріал про «непманську буржуазію» стосувався проблем функціонування приватного підприємництва. Необхідно визнати, що в історичній літературі 70-х рр. існував термін «приватні підприємці», вживаний радянськими істориками для виокремлення «експлуаторських класів», однак факт залишається фактом. В історіографії 30–80-х рр. спостерігалася концептуальна наступність, тобто традиційне вивчення приватного соціально-економічного укладу в містах і селах, започаткована у 20-х рр. партійними установами та представниками марксистської школи суспільствознавців. Теоретичні принципи концепції класової боротьби набули ознак політологічної догми, яка породжувала прикладні схеми в історіографії історії соціальних відносин, економічного розвитку радянського суспільства. Класоутворюючими ознаками були показники майнового та виробничого забезпечення селянських господарств, якими користувалися податкові органи для стягнення різних повинностей.

1. Ларин Ю. Советская деревня. – М., 1925; Частный капитал в СССР. – М.; Л., 1927.
2. Будаев П. Работа профсоюзов на частных предприятиях. – М., 1927. – 76 с.
3. Кондурушкин И.С. Частный капитал перед советским судом (Пути и методы накопления по судебным и ревизионным делам 1918–1926 гг.) / Предисловие Д.И. Курского. – М.; Л.: Госиздат, 1927. – 317 с.
4. Лисс А. Профессиональные союзы и частные предприятия. – М., 1922.
5. Мингулин И. Пути развития частного капитала (с предисловием А.З. Гольдмана). – М.; Л.: Московский рабочий, 1927. – 2278 с.
6. Алуф А. Профсоюзы и положение рабочего класса в СССР 1921–1925 гг. (с предисловием А. Лозовского). – М.: Изд-во Профинтерна, 1925. – 148 с.
7. Фридман С.Л. Частный капитал на денежном рынке. – М.: Финиздат, 1928. – 400 с.
8. Струмилин С.Г. Индустриализация СССР и эпигоны народничества. – М.; Л.: Госиздат, 1927. – 91 с.
9. Юровский Л.Н. Денежная политика советской власти (1917–1927). – М.: Финиздат, 1928. – 400 с.
10. Преображенский Е.А. Новая экономика. Опыт теоретического анализа советского хозяйства. – М.: Госиздат, 1926. – 274 с.
11. Бухарин Н.И. Критические замечания на книгу Е.П. Преображенского «Новая экономика». – М.; Л.: Московский рабочий, 1928. – 91 с.
12. Фабричный А. Частный капитал на пороге пятилетки. – М., 1930; Фин Я. Этапы экономической политики СССР. – М., 1934.
13. Кононенко Г.К. Переход к новой экономической политике на Украине (1921–1922 гг.): Автореферат дис... канд. ист. наук. – К., 1950. – 21 с.
14. Залевский А.Д. Переход к новой экономической политике на Украине (1921–1922 гг.): Автореферат дис... канд. ист. наук. – К., 1959. – 24 с.
15. Генкина Э.Б. Переход советского государства к новой экономической политике (1921–1922 гг.). – М., 1954. – 186 с.
16. Данилов В.П. Создание материально-технических предпосылок коллективизации сельского хозяйства. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – 452 с.
17. Бондаренко В.В. Развитие общественного хозяйства колхозов в годы довоенных пятилеток. – К.: Изд-во АН УССР, 1959. – 442 с.
18. Гудзенко П.П. Робітничий клас України в боротьбі за соціалістичну націоналізацію промисловості на Україні. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 93 с.
19. Алексеева Г.Д. Историческая наука в России. Идеология, политика (60–80-е годы XX века). – М.: ИРИ РАН, 2003. – 246 с.; Головки В.В. Історіографія кризи історичної науки. Український контекст. – К.: ІУ НАНУ, 2003. – 227 с.
20. Алексеева Г.Д. Указ. соч. – С. 11.
21. Берхин И.Б. Некоторые вопросы историографии новой экономической политики в СССР // Вопросы истории. – 1961. – № 3. – С. 34–48; Климов Ю. Историография новой экономической

политики // Вопросы истории КПСС. – 1966. – № 5. – С. 24–29.

22. Дмитренко В.П. Некоторые вопросы нэпа в советской историографии 60-х годов. Вопросы истории. – 1972. – № 3. – С. 67–75.

23. Фигуровская Н.К. Развитие аграрной теории в СССР конец 20-х – 30-е годы. – М.: Наука, 1983. – 383 с.

24. Історія селянства УРСР. В 2-х тт. Т. 2. (Ред. кол. І.І. Коломієць, І.Х. Ганжа, І.І. Слинко), – К.: Наукова думка, 1967. – 534 с.; Історія робітничого класу Української РСР. В 2-х тт. Т. 2. (Ред. кол. І.О. Гуржій, Г.Д. Діденко, О.С. Кудлай). – К.: Наукова думка, 1967. – 507 с.

25. Розвиток народного господарства УРСР (1917–1967 рр.): В 2-х тт. Т. 1. (Ред. кол. Д.В. Вірник, В.В. Бондаренко). – К.: Наукова думка, 1967. – 459 с.

26. Соціалістична перебудова і розвиток сільського господарства Української РСР. В 2-х тт. Т. 1. (Ред. кол. З.П. Шульга, Д.В. Вірник, М.А. Рубач). – К.: Вид-во «Вища школа» при КДУ, 1967. – 511 с.

27. Санчевич А.В., Комаренко Н.В. Развитие исторической науки в Академии наук Украинской ССР 1936–1986 гг. / Под общ. ред. акад. АН УССР Ю.Ю. Кондуфора. – К.: Наукова думка, 1986. – 206 с.

28. Трифонов И.Я. Очерки истории классовой борьбы в СССР в годы нэпа (1921–1937). – М., 1966. – 247 с.; Классы и классовая борьба в СССР в начале нэпа (1921–1925 гг.) Ч. 2. Подготовка экономического наступления на новую буржуазию. – Л., 1969; Трифонов И.Я. Ликвидация эксплуататорских классов в СССР. – М.: Политиздат, 1975. – 406 с.

29. Экономическая политика советского государства в переходный период от капитализма к социализму. – М.: Наука, 1986. – 254 с.

30. Данилов В.П. Советская доколхозная деревня: социальная структура, социальные отношения. – М.: Наука, 1979. – 538 с.

31. Изменения социальной структуры советского общества 1921 – середина 30-х годов. – М.: Мысль, 1979. – 342 с.

32. Там само. – С. 3–4.

33. Там само. – С. 68.

34. Там само. – С. 97.

35. Быкова С.Г. Борьба советских профсоюзов с нэпманской буржуазией (1921–1925 гг.): Автореферат дис... канд. ист. наук. – М., 1979. – 26 с.

36. Там само. – С. 13, 16.

37. Архипов В.А., Морозов Л.Ф. Борьба против капиталистических элементов в промышленности и торговле 20-е – начало 30-х годов. – М.: Мысль, 1978. – 263 с.

38. Задавысвичка Ю.Ю. Борьба с частным капиталом в промышленности и торговле Крыма (1921–1932 гг.): Автореферат дис... канд. ист. наук. – Харьков, 1980. – 26 с.

39. Водотика С.Г., Мазур І.Д. Зміни в соціально-класовій структурі селянства України напередодні масової колективізації (1927–1929 рр.) // Український історичний журнал. – 1983. – № 2. – С. 42–51.

40. Там само. – С. 43.

41. Водотика С.Г. Классовая структура крестьянства Украинской ССР в 20-е годы. Социально-экономическая характеристика. Автореферат дис... канд. ист. наук. – К., 1984. – 24 с.

42. Кондрашов В.Ф. Профсоюз сельскохозяйственных рабочих УССР в социалистическом преобразовании села (1920–1931 гг.): Автореферат дис... канд. ист. наук. – К., 1985. – 22 с.

43. Турченко Ф.Г. Великий Октябрь и ликвидация эксплуататорских классов на Украине. – Киев; Одеса: Вища школа, 1987. – 199 с.

44. Кульчицкий С.В., Лях С.Р., Марочко В.И. Становление основ социалистического уклада жизни крестьянства УССР. – К.: Наукова думка, 1988. – 178 с.

45. Денисовец П.М. Социально-экономические итоги аграрных преобразований на Украине в первые годы Советской власти // Вопросы истории СССР. – 1982. – № 32. – С. 17–25.

46. Ганжа О.И. Частичная эксплуатация сельской буржуазии в ходе аграрной революции на Украине (1918–1923) // Там само. – С. 34–42.

47. Кучер А.Е. Ограничение и вытеснение нэпманской буржуазии из промышленности и торговли Украинской ССР / Там само. – С. 68–77.

48. Гонтар А.В. Советы Украины в период восстановления и реконструкции народного хозяйства (1921–1937) в послевоенной советской историографии // Там само. – С. 77–83.

Нау́чна́я ста́тья посвя́щена иссле́дованию советской историографической школы изучения «нэпманской буржуазии» и «эксплуататорских классов». Теория классовой борьбы, которая была краеугольным камнем марксистско-ленинской методологии исследования социально-экономических отношений в обществе, оказалась базовой парадигмой научно-исторических исследований функционирования системы частного предпринимательства в Украине 20-х гг. Рассматривается историография 30-80-х гг., где наблюдалась концептуальная последовательность,

то есть традиционное изучение частного социально-экономического уклада в городах и селах, начатое в 20-х гг. партийными учреждениями и представителями марксистской школы обществоведов.

The scientific article is devoted to research of soviet historiography school of study of economic «scientifically-economic progress bourgeoisie" and «exploiters classes». Theory of class struggle which was the head stone of marksystsko-lenynskoy methodology of research of socio-economic relations in society, appeared by the base paradigm of scientifically-historical researches of functioning of the system of private enterprise in Ukraine 20th. Historiography 30-80th is examined, where was observed the conceptual following, that traditional study of the private socio-economic mode in towns and villages, fixed to beginning in 20th by parties establishments and representatives of marxist school of conduct's society.

Keywords: scientifically-economic progress bourgeoisie, exploiters classes, class struggle, economic policy new, and private enterprise working class, peasants, collectivization of agriculture.